

Ahmet KARA*

XVI. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN HAZİNİ VE TESELLÂU'L-KULÛB ADLI ESERİ**

Öz: Sultan Ahmed Hazîni 16. yüzyılda yaşamış, hayatının büyük bir kısmını Anadolu'da geçirmiş ve yazmış olduğu eserleriyle Yeseviyye tarikatının yaygınlaşması için çalışmış bir mutasavvıftır. Bu makalede, bugüne kadar Yesevîlik konusunda yapılan araştırmalara kaynaklık etmiş olan Cevâhiru'l-ibrâr min Emvâci'l-bihâr adlı eserin yazarı Sultan Ahmed Hazîni'nin Tesellâ'u'l-Kulûb adlı eseri incelenmiştir. Eser, Mevlânâ'nın hayatını, Mesnevî'sinin ilk üç beytinin şerhini ve Şems-i Tebrizî ile arasında geçen menkıbelerini içermektedir. Bu çalışmada Hazîni'nin hayatı, ailesi, eğitim durumu, şeyhi, bağlı olduğu Yeseviyye ve Nakşibendiyye silsileleri ayrıca edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiş daha sonra Tesellâ'u'l-Kulûb adlı eser incelenerek eserin muhtevâsından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yesevî, Mevlânâ, Mesnevî, Şems, Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb.

HAZİNİ WHO IS THE POETS FROM THE XVI. CENTURY AND HIS STUDY WITH THE NAME OF TESELLÂU'L-KULÛB

Abstarct: Sultan Ahmad Hazini was a sufi who lived in 16th century, spent majority of his life in Anatolia and with the help of his books, he try to spread tariqa of Yasaviyye. In this article, Ahmed Hazîni who has assisted the researches on the field of "Yasaviyye" with his work that called "Javahir al-abrar min amvaj al-bihar", has been described his work Tesellâ'u'l Kulûb. This literature includes information about the Mavlana's life, the tales which are happened between Mevlana and Şems and the explanation of first three couplet of Mevlana's Mathnavi. This literature mentioned about the Hazîni's life, family, education, his skeikh, his lines which he connect, his personality of literature then we give information about the contents of manuscript Tesellâ'u'l Kulûb.

Keywords: Yesevi, Mevlana, Mathnavi Şems, Hazîni, Tesellâ'u'l Kulûb.

Giriş

Hazîni hakkında yapılan araştırmalarda sadece C.A. Storey'in *Persian Literature* adlı eserinde Hazîni'nin *Huccetu'l-Ebrâr*'ı tanıtılırken onun hayatı hakkında çok az bilgi verilmiştir.¹ Bunun dışında 1919 tarihinde, Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eserinde Hazîni'den bahsedilmektedir. Eserin umumi indeksinde *Cevâhiru'l-Ebrâr*'ı tanıtan

* Arş. Gör.; Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi; Diyarbakır/TÜRKİYE; karaamet43@gmail.com.

** Bu makale Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ C.A. Storey, *Persian Literature*, Londra, 1972, c. 2., s. 976.

Köprülü, bu eserin müellifi hakkında da birkaç cümle söylemiştir². Fuat Köprülü, Hazînî hakkında vermiş olduğu bilgilerin *Cevâhiru'l-Ebrâr* adlı eserden çıkarılmış bilgiler olduğunu ve o devre ait kaynaklarda hiçbir şey bulamadığını bildirir. *Târîh-i Edebiyât der Îran (Zebîhullâh-i Safâ), Ferheng-i Sohenverân* (A. Hayyampûr) ve *Kâmûsu'l-a'lâm* (Şemsettin Sami) gibi kaynaklarda hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. “Yapılan incelemelerde de bu konuda Fuat Köprülü'ye ilave bir bilgi olmadığı aktarılmıştır.”³

Hazînî hakkında günümüze kadar gelen bilgiler *Cevâhiru'l-Ebrâr*'ı neşre hazırlayan Cihan Okuyucu tarafından derlenmiştir. Cihan Okuyucu şöyle demektedir: “Gerçekten biz de yaptığımız araştırma neticesinde klasik kaynakların hiçbirisinde ne Hazînî'ye ne de eserine tesadüf edemedik. Şuara tezkireleri Hazînî'ye yer vermediği gibi sufilerden bahseden kitaplarda da bu isme rastlanmıyor.”⁴ Hazînî ile ilgili incelemede bulunan diğer araştırmacılar da bu durumdan bahsederek, onun kendi eserlerinden çıkan bilgileri verebilmişlerdir. İstanbul'da yaşayan, üstelik devrin hükümdarlarıyla irtibatlı olan bir sûfinin, ne edebî yönünün ne de tasavvûfî kişiliğinin kaydedilmediği anlaşılmaktadır. Hazînî'nin eserleri tasavvuf tarihi ve tasavvuf edebiyatı için büyük öneme sahiptir.

Adı

Cevâhiru'l-Ebrâr isimli eserinin mukaddimesinde müellif, tam künyesini “... el-müsemmâ min ebeveyni'l-muhtâreyn (seçkin ebeveynlerin evladı) Sultan Ahmed bin Mevlânâ Mahmud bin Sultan bin Hacı Şah el-Kareşî sümme'l-İskenderiyyü'l-Hisârî el-Mâverâünnehrî eş-şehîr bi-Hazînî şeklinde kaydetmiştir”⁵. Buradan müellifin asıl isminin Sultan Ahmed olduğu, Hazînî mahlası ile şöhret kazandığı anlaşılmaktadır. C. A. Storey, Hazînî'nin ismini, Yesevî dervişi olduğunu söyleyerek Seyyid Mürşid şeklinde vermektedir.⁶ Müellif, üzerinde çalışma yaptığımız *Tesellâu'l-Kulûb* adlı eserinde, sadece mahlası olan “Hazînî”yi zikretmiştir. Hazînî bu mahlası neden seçtiğini *Du Mersiye* adlı eserinde arka arkaya devam eden şu beyitlerle anlatır:

تا ابد روزیم تمام الم	در ازل بوده قسمتم همه غم
مادرم زاده است با ماتم	به مصیبت سرشته صلب پدر
که به غم نطفه ام بود منضم ⁷	شد حزینی ازان تخلص من

“Ezelde kısmetim tamamen gam olmuş, sonsuza kadar rızığım hep elem... Babamın soyu musibetle yoğruldu, annem beni matemle doğurdu. Mayam kederle hazırlandığından, mahlasım Hazînî oldu.”

“Hazînî, künyede zikrettiği ataları hakkında daha başka bilgi vermemiştir. Ancak eserin Türkçe bölümünde, kendisinin çocukluktan beri Yesevî yoluna

² Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1976, s. 368-369.

³ Nihat Azamat, “Cevâhiru'l-Ebrâr”, TDVİA, İstanbul, 1993, c.7, s. 432.

⁴ Hazînî, *Cevâhiru'l-Ebrâr* Min Emvâc-ı Bihâr, Hz. Cihan Okuyucu, Kayseri, 1995, s. V.

⁵ Hazînî, *Cevâhiru'l-Ebrâr*, İstanbul Üniv. Merkez Ktp. TY. No: 3893, vr. 3a.

⁶ C.A. Storey, “Persian Literature”, Londra, 1972, c. 2, s. 976-977.

⁷ Hazînî, *Du Mersiye*, v. 95a.

mensup olduğunu bildirmesi, ailesinin de Yesevî yoluna mensup olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim o, bir başka yerde Yesevî silsilesini sayarken A. Yesevî'nin ilk halîfesi Mansur Ata'nın kendi dip dedesi olduğunu belirtiyor(116b). Eğer bu isnad gerçekse, yukarıdaki ihtimal daha da kuvvet kazanır.”⁸ Hazîni'nin eserlerinde verdiği bilgilerden Tacikistan sınırları içinde kalan Hisar'da⁹ dünyaya geldiği ve ömrünün ilk yarısını burada geçirdiği anlaşılmaktadır. Eserlerinde sürekli gurbette olduğunu belirten yazar sık sık memleketini anmaktadır.

Doğumu

Hazîni, kendi doğum tarihini tam olarak vermese de eserlerinde verilen bilgilerden hareketle gerçekçi bir tahminde bulunulabilir. Hazîni, H.996/1587-1588 yılında yazmış olduğu *Huccetu'l Ebrâr* adlı eserinde 56 yaşında olduğunu bildirmiştir.

تا به پنجاه و شصت آمده ام در طریقت از و قدم زده ام¹⁰

“Elli altıya kadar gelmişim, tarikata ondan adım atmışım.”

Bir diğer eseri olan *Cevâhîru'l-Ebrâr* adlı eserini de 1002/1593 tarihinde telif etmiştir. “Bu tarihte yaşının altmışı geçtiğini ve 63 yaşına ulaşmayı ümit ettiğini ifade etmektedir.”¹¹ Aynı eserde bir şiirinde yine bu sayıyı zikretmektedir:

*Altmış yıl zikr ile âh eyledüm
Tâ gönül dildârâ âgâh eyledüm*¹²

“Bu duruma göre 1002/1593 tarihinde Hazîni'nin 60 yaşını aştığı ancak 63'e varamadığı ortaya çıkıyor. O halde doğum tarihi H.939-941/ 1530-1532 yılları arasında olmalıdır.”¹³

Bunların dışında Dr. Seyfuddin Refiu'ddin ve Dr. Nadirhan Hasan, Hazîni'nin *Câmiu'l-Mürşidîn* adlı eseri hakkındaki makalelerinde, “*Hazîni'nin 1594 yıl, altmış yaşında (vefatına üç sene kala) yazmış olduğu bu kitap dört bölümden ibâret olup dört büyük tarikat; Hâcegan (Nakşibendiyye), Yeseviyye, Kübreviyye, ve Aşkiyye silsileleri ile onların esasçıları, pir-ü kâmillerine dair bilgiler verilir.*¹⁴” diye söz etmektedirler.

Eğitimi

Cevâhîrü'l-Ebrâr'ın muhtevasından, Hazîni'nin Orta Asya'da tasavvuf hareketinin çok etkili olduğu bir dönemde yetiştiği, daha on iki yaşlarında iken yaşadığı bir cezbe halinden sonra Yesevî şeyhlerinden Seyyid Mansur

⁸ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, haz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. V-VI.

⁹ Türkistan'da Buhârâ hanlığında ve Buhârâ'nın 380 km. güney batısında mustahkem bir kasaba olup şimdiki adı Duşanbe'dir. Bu şehir hakkında bilgi için bk. Sâmî, Şemseddin, *Kâmûsu'l-A'lâm*, III, 1960; W. Barthold, “Hisar” *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul, 1988, V, s. 538-539.

¹⁰ Hazîni, *Huccetu'l Ebrâr*, vr. 149b.

¹¹ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, vr. 152a.

¹² Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, vr. 57a

¹³ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, haz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VI.

¹⁴ Seyfuddin Refiu'ddin, Nadirhan Hasan, “Hazîni'nin “*Câmiu'l-Mürşidîn*” adlı eseri hakkında”, *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2004, s. 159.

Kaşıktrâş'a intisap ettiği, bilâhare şeyhinin telkini ve yönlendirmesiyle şiir ve nesir olarak menâkıb söylemeye başladığı, hatta yazı bilmediği halde bu telkin sayesinde bir Mushaf yazdığı, evliya menkıbelerini severek okuduğu ve on dokuz yaşında sülûkünü tamamlayarak icâzet aldığı anlaşılmaktadır.¹⁵

Hazîni, *Menba'u'l Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr* adlı eserinde Seyyid Mansur ile tanışmasını ve onun müridi olmasını şu şekilde anlatmaktadır: “*Seyyid Mansur'un Hisâr'ı Şâdmân'a gelişinden sonra bir gün babam ve kardeşimin yanıp yakılarak ağlamakta olduklarını gördüm. Sebebini sorduğumda: 'Bugün camide Hz. Ali soyundan bir ulu şeyhin yaptırdığı zikir sırasında dervişler öyle çöştular ki solukları İsrâfil'in surunu andırıyor, ağızlarından sanki yanık ciğer kokusu geliyordu; her biri çılgın ve kendini kaybetmiş bir haldeydi' dediler. Bu güzel nitelikleri duyduğumda dayanamadım; sabırsızlıkla hemen soruşturdum, toplanıp zikir yaptıkları yeri buldum ve zikirlerine katıldım. Zikir sırasında birden duyduğum şiddetli hararet sebebiyle su içmek istedim. Seyyid Hazretleri engel oldu, 'Zikirden maksat yüreği kaplayan yağların erimesi ve kalp gözünün açılmasıdır, bunu sağlayan da iç yanıklığıdır. Ayrıca zikreden basiretli olmalı; soğuk su içmek çok zararlıdır, zikredenlerin kaçınmaları gerekir' dedi. Çok etkilendim, hizmetine girdim ve Yeseviyye yolunun çekiciliğine kapılıp yolu yordamını (=âdâbını) uygulamaya başladım.*”¹⁶

Cevâhirü'l-Ebrar Min Emvâc-ı Bihâr adlı eserinde daha on dokuz yaşında iken hilâfete layık görüldüğü, ifâde ettiği şu cümlelerden anlaşılmaktadır ; “*ve on tokuz yaşumda Yeseviyye silsilesinde kanun-ı meşâyih-i izâm üzre irşâd-ı küll virdiler. Ve tâc u kemer ü asâ ve sofraya izn ü icâzet ve irâd-ı erbain ve halvet ve evrâd-ı zâkirin ve ıkd-ı sohbet buyurdular. Yine bu kısımda Seyyid Mansur'un Hazîni'ye özel bir sevgi beslediğini ve ona “maşukum” dediğini öğrenmekteyiz(vr. 91a-b.)*”¹⁷

“*Hazîni, kendisinin ve şeyhinin bulunduğu silsileyi bize veriyor. Buna göre Seyyid Mansur, Zengi Ata silsilesinden Süleyman Gaznevî'ye bağlıdır. Hazîni, hem Seyyid Mansur'a, hem de Gaznevî'nin diğer halifelerinden Hudaydâd kolundan gelen Şeyh Emîn'e bağlıdır*”¹⁸. Hazîni, 23 yaşına geldiği zaman ağır bir hastalığa yakalanmış ve beş (yahut altı) ay yatakta kalmıştır. *Cevâhirü'l-Ebrâr*'da hayatından ümit kestiği bir sırada şeyhi yanına gelerek:

"بدان كه عمر تو به آخر آمده بود به تقدیر معلق. اکنون چهل سال دیگر ازان حق تعلی خواستم

تا ترا چهل سال عمر دگر بخشیده." ¹⁹

“*Bil ki ömrün sonuna gelmişti, ama Hak Teâlâ'dan takdîr'i muallâk ile kırk yıl daha vermesini istedim; sana kırk yıl daha ömür bağışlandı*” ²⁰der. Bu sözler üzerine Hazîni hemen sıhata kavuşur;

"در همان نفس صحت یافتم و شصت سال متجاوز است این زمان عمر من الحمدلله امید است که

¹⁵ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrar*, hz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VI.

¹⁶ Hazîni, *Menba'u'l Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr*, hz. M. Mâhur Tulum, İstanbul, 2009, s. 75-76.

¹⁷ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrar*, hz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VI.

¹⁸ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrar*, hz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. IX.

¹⁹ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, vr. 152a.

²⁰ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrar*, hz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VI.

بسعدت به آخر آيد از بركات انفاس سعادت بخشای آن عزیز رُوح العزیز²¹

“Şimdi, hamd Allâh'a mahsustur, yaşım altmışı geçti ve o azizin -Allâh onunun aziz ruhunu rahatlatmış- nefesinin bereketiyle ömür süremin sonuna saadetle ereceğimi ümid ediyorum.”²²

Hazîni, *Menba'u'l-Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr* adlı eserinde şeyhinin himâyesi altında büyürken, bir takım merhalelerden geçerek kemâl mertebesine ulaştığını ve kemâl mertebesine ulaştınca, gönlünü Allâh'ın makâmına vererek halktan ayrılıp uzlete çekildiğini de aktarmaktadır (vr23b, 41a).²³ Yine *Menba'u'l-Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr* adlı eserinde Hazîni, “*Sen de imâmeyni dile; başka mezheplerle her türlü yanlışı, kusuru bir yana bırak. Bu dünyada da öte dünyada da tertemiz Hanefî mezhebi, arı duru bu yol yeter de artar*”²⁴ demiştir.

Hazîni, Yeseviyye ve Nakşibendiyye şeyhlerinden eğitim görüp irşad alarak, amelde her ikisini de tatbik etmiştir. “*Yeseviyye’de Seyyid Mansûr’dan, Nakşibendiyye’de ise Molla Emin’den halifelik icazeti almıştır*”²⁵. Hazîni, *Menba'u'l-Ebhâr* adlı eserinde Yesevilik ve Nakşibendliği yaymak için Yesrib, Batha ve Kudüs gibi birçok şehirlere gittiğini; Buhâra’da şeyhlik yaptığını da belirtmiştir.²⁶

“*Hazîni şeyhinin elli yıl boyunca beldeden beldeye seyahat ettiğini ve vefâtı esnâsında da 95 yaşında olduğunu bildiriyor. “Vefât tarihi için “şâh-ı hubân” tarihi düşürüldüğüne göre vefât yılı h. 965/m. 1557-1558 gözüküyor. Bu esnada müellifimiz- şayet tahmin ettiğimiz üzere h. 940/m. 1530-1532’de doğmuşsa- 25 yaşlarında olmalıdır. Hazîni bu vefât esnasında Hisar’dadır ve içi şeyhinin ayrılığıyla yanmaktadır. Şeyh vefat esnasında demiştir ki:*

وقت رحلت گفته بعد از هفت سال آید از ملک حصار آن با عیال

این طریق ما از و دانند خلق خلق را خواند بنخ از زیر دلخ

“*Göç anında dedi; yedi yıl sonra, Hisardan ailesiyle birlikte gelecek biri var ki. Bu bizim yolumuzu halk onunla bilecek. O, hırkasının altından halkı Hakka çağıracak.*”²⁷

Bu gaybi haber gerçekleşecek ve Hazîni yedi yıl sonra memleketinden ayrılarak Medine’ye gidecektir.²⁸ “*Hazîni, Seyyid Mansur’un haber verdiği gibi yedi yıl sonra Diyarbakır’a gelir. Bu yolculuk Seyyid Mansur’un ölümünden yedi yıl sonra gerçekleşmiş olduğuna göre h. 972/m. 1564-65 yılları arasında olmalıdır. Hazîni, ilk olarak Sultan II. Selim döneminde İstanbul’a geldiğini söylemektedir. II. Selim’in cülûs tarihi h. 974/m. 1566 olduğu için Hazîni’nin*

²¹ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, vr. 152a.

²² Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, hz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VI.

²³ Hazîni, *Menba'u'l-Ebhâr*, hz. Samire Mahmudova, Yayınlanmamış Y.Lisans tezi, İstanbul, 2000, s. 4.

²⁴ Hazîni, *Menba'u'l-Ebhâr*, hz. M. Mâhur Tulum, İstanbul, 2009, s. 50.

²⁵ İbrahim Kunt, *Hazîni ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2002, s. 20.

²⁶ Hazîni, *Menba'u'l-Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr*, vr. 29a-b.

²⁷ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr* (vr. 119b.), hz. C.Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VII.

²⁸ Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr*, hz. C.Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VII.

İstanbul'a ilk geliş tarihi en azından h. 974/m. 1566 olmalıdır. Belki de h. 972/m. 1564'te Anadolu'ya gelmiş, iki yıllık bir süreyi önce Diyarbakır'da, Seyyid Mansur'un kabri civarında, sonra hacca giderek Mekke-Medine civarında geçirmiş, iki yıl sonra da İstanbul'a gelmiştir."²⁹

Hazîni, 940-941'de doğduğuna göre, 33-34 yaşlarında ailesiyle beraber Sultan II. Selim zamanında İstanbul'a gelmiş, Mihrimah Sultan'ın yardımcılarıyla tekrar yurduna dönmüş fakat yaşadığı yerlerdeki Özbek zorbalığından dolayı Mekke ve Medine'ye gitmiştir. Buradan da maddi imkânsızlık sebebiyle ayrılarak, Sultan III. Murad zamanında tekrar İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Hazîni, III. Murad devrinde ikinci defa İstanbul'a gelip buraya yerleştiğinde 41-42 yaşındadır. *Cevahiru'l-ebâr* adlı eserini 1002/1593 yılında III. Murad'a sunduğuna göre vefatına kadar, yaklaşık yirmi yıl boyunca İstanbul'da hayatını sürdürmüş olabilir. Kendisinin ifadelerinden yukarıda ismi geçen Osmanlı hükümdarlarından kısmî bir alaka gördüğünü öğreniyoruz. Hazîni, *Menba'u'l Ehbâr fi Riyâzi'l-Ebrâr* adlı eserinde Sultan II. Selim'i şöyle övmektedir:

[fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]
Menba'idür pâdişâhımız ki yüz ming baħr ü ber
Her taraf cârî vü sârî çün küneşdin zerreler

Büstânlar kuşları gül cezbésiden nükte-senc
Şübhesiz sâlik şibih meczûb-i sîrr-i dürr-i genc

Menba'ımdın könglüm oldı ğarķ-ı deryâhâ-yı jerf
Noķtadın elvâh-ı efkârım bulur ħarf-ı şigerf

Jerf baħrındın ki bî-pâyân durur çıkmaķ kerek
Nêçe bu ħarf-ı şigerf âħır anga revnâķ kerek

Ey ħazîni revnaķıng ħunķâr-i Rûm'ıñ medħidür
Revnâķ-ı bâzâr-i cevher-senc dür şarrâfidur³⁰

سلطان سليم خانى

مفعول فاعلات مفاعيل فاعلن

ای منفرد بنور تجلای فرد حی	داری قدم بر اوج ای حجسته پی
ساطان برو بحرو خداوندگار دهر	باشد فدای خاک درت صد عراق و ری
چنک است قد غیر ز قانون درگهت	هر سو شکاف باد دل دشمنت چو نی
فیضی که از رکاب هماین برد هلال	بدری شود مرادنا رشک جام می
یا رب رسان بسمع شریف جهان پناه	فریاد مفلسی بعطای رکاب وی
استنبیل از سحاب غبار سنند او	دایم بهار خرم و وارسته دل ز دی

²⁹ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 22.

³⁰ Hazîni, *Menba'u'l Ehbâr*, hz. M. Mâhur Tulum, İstanbul, 2009, s. 377-379.

نعل سمنند او است جلابخش جام جم   باشم حزینیا ز درش سر بلند کی³¹

Sultan II. Selim'in yardımıyla Mekke'ye gitmesi, eserini ise Sultan III. Murad adına yazması zamanın hükümdarlarından gördüğü kısmî alakayı ortaya koymaktadır. Hazîni özellikle Sultan III. Murad'ı birçok yerde zikretmekte ve onu övmektedir. Bu itibarla ondan daha çok ilgi görmüş olması muhtemeldir. Buna mukabil, Hazîni'nin halktan yeterince ilgi görmediği şikâyetlerinden anlaşılıyor³². Hazîni, Sultan III. Murad'ı aşağıdaki beyitleriyle övmektedir:

(فاعلاتن مفاعیلو فعلن)

نا مقیمم مرا بخود پرور	فیض خود توشه کن بوقت سفر
سر فراز بخویش کن در دهر	راه بنما بماوراءالنهر
ماورالنهر چیست مأمن فیض	چیست شهر حصار مخزن فیض
توشه راه من مهیا کن	فقرا را رهی بخود وا کن
ره و زاد مرا مکن حیران	همه را بر در رسان
نامراد توّم مراد نما	بر رخ من در مراد گشا
بر تو معلوم نا مرادیها	اضطرار و فتور وادیها

“Yolcuyum, beni azıksız bırakma, yolculuğum sırasında yardımını azık olarak esirgeme.

Beni yakınlarıma kavuştur, Mâverâünnehir'e varan yolu göster.

Orası ne güzel bir güvenli bereket yurdu, Hisâr şehri ne güzel bir bereket mahzeni.

O bereket yurdunu bana mesken kıl, Hakk'ın benim için bağış ve iyiliği vatandır.

Yol azığımı hazırla, dervişlerime yeniden bir yol aç.

Yolumu ve azığımı kaybettirme, herkesi muradına eriştir.

Senin muradına ermemiş kulunum, muradımı ver, yüzüme murad kapısını aç.

Muradına erememenin ne olduğu ve de vadilere düşmenin sıkıntısı ve

bezginliği sana malumdur.”³³

Hazîni'nin 'murâd' kelimesine yer verdiği beyitlerde yaptığı imalar Sultan Murâd'dan beklediği ilgi ve desteği görememenin, umduğu yardımı alamamanın doğurduğu umutsuzluğu, içine düştüğü sıkıntıdan duyduğu bezginliği açıkça yansıtmaktadır. Bu sözler aynı zamanda derin bir yurt özlemi içinde yurduna dönme kararı verdiğini de yansıtır. Son iki beyitte de 'murâd' kelimesini kullanır ve zekice imalarla son noktayı koyar:

ای حزینی مراد جوی از حق	تا به بینی مراد را رونق
این بود نقطه اخیر قلم	که بود بر مراد ختم اتم

“Ey Hazîni! Murâdının gerçekleştiğini görmek istiyorsan, murâdını Hak'tan dile.

³¹ Hazîni, Menba'u'l Ehbâr, hz. M. Mâhur Tulum, İstanbul, 2009, s. 386.

³² Cihan Okuyucu, a.g.e., s. VII.

³³ Hazîni, Menba'u'l Ehbâr, hz. M. Mâhur Tulum, İstanbul, 2009, s. 108.

Bu, kalemin son noktası oldu, murad üzere eksiksiz olarak son buldu.³⁴

Hazînî, *Menba'u'l Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr* adlı eserini İstanbul'dan ayrılmak istediği zaman dostlarının Yesevîlik ve tarikatlar hakkında bir risale yazmasını istemeleri üzerine kaleme almıştır. Bu eseri zamanının az olduğunu söyleyerek acele ile meydana getirdiğini eserinde kendisi söylemektedir. Aynı zamanda memleketine dönmek için maddi imkânı da yoktur ve bunun için Sultan III. Murâd'dan yardım istemektedir ama bir türlü Sultan'a ulaşamadığından belki de eserinin sonunu bu şekilde sitemkârane bir şekilde sonlandırmıştır.

Ailesi

Hazînî, eserlerinde ailesi ile ilgili yeterince bilgi vermemektedir ama bazı ipuçlarından yola çıkarak çeşitli verilere ulaşmak mümkündür. *Cevâhiru'l-ebâr* adlı eserin giriş kısmında adını ve künyesini zikrederken babasının adının Mevlânâ Mahmud olduğunu söylemektedir. *Hüccetu'l-ebâr* adlı eserinde de bilgi vermektedir:

این کمین حزین دوازدهم   در میان خلیفه ها شده گم
این محمود و نام او احمد   قریشی اصل او ابا عن جد
مادر از نسل شیخ ارسلان باب   پدرش از مشایخ اعراب
باشد آیا که ز آن قبیله پاک   برسم من بخوضه لولاک

"Bu düşkün Hazînî, Seyyid Mansur'un halifelerinin on ikincisiyim ve en değerlisiyim.

Mahmud'un oğluyum ve adım Ahmed. Nesilden nesile soyum Kureyş'e çıkar.

Annem Arslan Baba soyundan, babamın soyu ise Arab meşayihî.

Belki de soyum o temiz kabileden ta Hz. Peygambere kadar ulaşır"³⁵.

Cevâhiru'l-ebâr'da Hazînî'nin ailesiyle birlikte Şeyhi Seyyid Mansur'un vefatından yedi yıl sonra, onun Diyarbakır'da bulunan kabrini ziyaret ettiğinden bahsedilmektedir³⁶. Buradan Anadolu'ya geçmeden önce evlendiği ve çocuk sahibi olarak Anadolu'ya geldiği anlaşılmaktadır. Hazînî, divan'ında çok az da olsa ailesiyle ilgili bilgi vermektedir. Divan'da oğlundan bahsettiği beyitler şunlardır:

دل از مصیبتِ فرزند شد به حال تباه   چه حالتیست عجب لاله الا الله
بلای غربت و دردِ مصیبتِ فرزند   دوا پذیر نشد نقدِ عمر کرد تلف

"Gönül oğlanın yakalandığı musibetten karardı, ne acayip bir durum, Allah'tan başka ilah yoktur.

Gurbet belasına ve oğlumun musibet acısına çare bulunmadı, ömrüm heba olup gitti"³⁷.

³⁴ Hazînî, *Menba'u'l Ebhâr*, hz. M. Mâhur Tulum, İstanbul, 2009, s. 108.

³⁵ Hazînî, *Hüccetu'l-ebâr*, vr. 149a

³⁶ Hazînî, *Cevâhiru'l-Ebrâr*, vr. 119b.

³⁷ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 24.

Paris Milli Kütüphanesi Farsça Yazmalar bölümü 263 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan mecmuada, 85^a-101^a varakları arasında bulunan Hazîni'nin iki mersiyesinden birincisi ikinci hanımının, ikincisi ise iki oğlunun vefatı dolayısıyla yazılmıştır. Bu mersiyedeki şu beyitten onun iki defa evlendiğini de anlıyoruz:

هر یکی نور دید گانی پدر   دو پسر از دو مادر دلجو³⁸

“İki şefkatli anneden iki oğlan, her birisi de babalarının gözünün nuru.”

Hazîni, çocuklarına büyük saygı duyduğu kişilerin isimlerini vermiştir. “*Bu çocuklara, Cüneyd-i Bağdâdi ve Ubeydullâh-i Ahrâr'a nisbetle Cüneyd ve Ubeyd isimlerini koymuştur.*”³⁹ Memleketine dönme sebepleri arasında maddî sıkıntılarının yanında Ahmed Yesevî hazretlerinin âdâb ve kurallarının unutulmamasını belirtmiştir.⁴⁰ Hazîni'nin memleketine dönme isteği içinde olduğu, bu isteğini gerçekleştirip gerçekleştirmediği ve kesin olarak ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Ancak Dr. Seyfuddin Refiu'ddin ve Dr. Nadirhan Hasan, Hazîni'nin *Câmiu'l-Mürşidîn adlı eseri hakkındaki makalelerinde*, “*Hazîni'nin 1594 yıl, altmış yaşında (vefatına üç sene kala) yazmış olduğu bu kitap*”⁴¹ şeklinde ifadeleri vardır.

Seyyid Mansur

Hazîni'nin eserlerinde sık sık bahsettiği kişi, “*El-Belhî sümme'l-Hisârî ve'l-Buhârî*” nisbeleriyle anılan şeyhi Seyyid Mansur'dur.⁴² Onun büyüklüğüne inanarak övgüyle bahsetmektedir; “*Seyyid Mansur meşâyih-i âlem içinde mıkna'ts-ı ekberdir. İstese cem'i-i kâinâtı tasarruf eder, istemese ehl-i âlemni kendisinden kaçırur.*”⁴³ O, şeyhini “*Mürşidü'l-Kürd ve'l-Arab ve'l-Acem*” şeklinde övmektedir. Onu manevî rütbesiyle Ahmet Yesevî'ye denk tutmaktadır.⁴⁴

“Şüphesiz şibh-i Seyid Mansur-ı mest
Belki ayn-ı Ahmed odur ez-elest.”⁴⁵

Seyyid Mansur, babası Seyyid Cafer'i küçük yaşta kaybeder. Devir Moğol fetreti devridir ve kıtlık hat safhadadır. Seyyid Mansur, bunun üzerine geçim yolları arar, kur dokur, kaşık yontar. Madenlerde çalışan, mecnun gibi oradan oraya savrulan genç Mansur, bilahere Semerkand'a yerleşir ve evlenir. Sıkıntının devam ettiği bir sırada ölmüş babası Seyyid Cafer'e iltica eder. Rüyada babası onu bir şeyhin huzuruna iletir. Daha sonra gerçekleşecek olan bu rüyadaki şeyh Buhara'da oturan şeyh Süleyman Gaznevi'dir. Bu dergâhta yıllarca odunculuk ve suculuk yapan Seyyid Mansur canlı bir dille çektiği sıkıntıları anlatıyor. Öyle ki bir ara dergâhın mutfak masrafını karşılamak için kendisini köle olarak sattırmak durumunda kalmış. Nihayet şeyh onu takdir

³⁸ Hazîni, Du Mersiye, vr.101^a

³⁹ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 25.

⁴⁰ Hazîni, Menba'u'l Ebhâr fi Riyâzi'l-Ebrâr, vr. 59a.

⁴¹ Seyfuddin Refiu'ddin, Nadirhan Hasan, “Hazîni'nin “Câmiu'l-Mürşidîn” adlı eseri hakkında”, Tasavvuf Dergisi, Ankara, 2004, s. 159.

⁴² Hazîni, Cevâhiru'l-Ebrâr, vr. 91a.

⁴³ Hazîni, Menba'u'l Ebhâr, vr. 49a.

⁴⁴ Hazîni, Cevâhiru'l-Ebrâr, hz. C. Okuyucu, Kayseri, 1995, s. VIII.

⁴⁵ Hazîni, Cevâhiru'l-Ebrâr, vr. 48b.

etmiş ve Seyyidliğini de öğrendiği cihetle verdiği çileleri kaldırmış. Şeyhi on sekiz yıllık çile sonunda ona halifelik berati verip, irşâda yollamış. Belh, Kunduz, Şıbrgan gibi yerleri dolaşan Seyyid Mansur asıl hüsn-i kabulü Hisar şehrinde bulur.⁴⁶

Hazîni, şeyhinin Hisâr şehrine gelişi hakkında malumat vermektedir. Memleketin hâkimi: “*Memleket mürşid ve mürebbîye muhtaçtır. Burada ikâmetiniz murâd olunur*” demiş, bu istek üzerine Seyyid Mansur oraya yerleşmiştir. Hisâr’da Hazîni’den başka birçok halife daha yetiştiren Seyyid Mansur birkaç ülkeye sefer yapmış, ailesi ve bazı müritleriyle birlikte hacc için yola çıkmış, Sultan Süleyman(926-982/1520-66) devrinde, hacc yolunda, Diyarbakır’da ruhunu teslim etmiştir. Hazîni şeyhinin elli yıl boyunca beldeden beldeye seyahat ettiğini ve vefatı sırasında da 95 yaşında olduğunu bildiriyor. Vefat tarihi için *Cevâhiru'l-ebâr*’da “şâh-ı hûbân” tarihi düşürüldüğüne göre vefat yılının 965/1557-58 olduğu anlaşılmaktadır. “*Menba’u'l Ehbâr*”da bu vefatın Ebu'l-feth Sultan Süleyman el-Gazi zamanında, 965/1557 tarihinde olduğu açıkça zikredilmektedir.⁴⁷ Bu verilen bilgilere göre Seyyid Mansur’un doğum tarihi 870/1465-1466 yıllarında olmalıdır. Hazîni, Seyyid Mansur’un geçimini tahtadan kaşık yontup satarak temin ettiğini bildirmektedir. Kaşıktıraş lakabı ona buradan gelmektedir. Kendisinin, A. Yesevî’ye de kaşık yontma bakımından benzemesi ilginçtir.⁴⁸

Silsileleri (Yeseviye ve Nakşibendiyye)

Hazîni, Yeseviyye Tarikatındaki Silsilesini *Tesellâu'l-Kulûb* adlı eserinin 64^b ve 65^a varaklarında ayrıca *Menba’u'l-Ehbâr Fî Riyâzi'l-Ebrâr* adlı eserinin 45^a ve 45^b varaklarında vermektedir:

Seyyidü'l-Mürselîn Hz. Muhammed Mustafa (a.s.) (571-632)
 Ebû Bekr es-Siddîk (571-634)
 Selman el-Fârsî (568-641/642)
 Kâsım b. Muhammed (645-718/724/725)
 İmam Cafer Sâdık (699/702-765)
 Bâyezid-i Bistâmî (804/875)
 Şeyh Ebû'l-Hasan el-Harakânî (963-1033)
 Ebû Ali el-Fârmedî (1042/1043-1084)
 Şeyh Yûsûf el-Hemedânî (1048/1049-1141)
 Hâce Ahmed el-Yesevî (1093/1166)
 Hakîm Ata (?-1186)
 Zengi Ata (?-1258)
 Sadr Ata (?)
 Şeyh Cemâlüddin eş-Şâşî (?)
 Eymen Baba (?)
 Hasan Ata (?)
 Şeyh Ali Şeyh (?)
 Mevdûd Şeyh İkânî (?)
 Şeyh Hadim-i Türkistânî (?)

⁴⁶ Cihan Okuyucu, a.g.e., s. VIII.

⁴⁷ Hazîni, *Menba’u'l Ehbâr*, vr. 54b-55b.

⁴⁸ Hazîni, *Menba’u'l Ehbâr*, vr. 76a.

Şeyh Cemâlüddin el-Kaşgarî Buhârî (?)
 Şeyh Süleyman-i Gaznevî (?)
 Seyyid Mansur el-Belhî (1462-1457)
 Sultan Ahmed bin Mahmud el-Hazîni (1532/1533-1594/1595)

Hazîni, Nakşibendiyye Tarikatındaki Silsilesini Menba'u'l-Ebhâr Fî Riyâzi'l-Ebrâr adlı eserinin 28^a ve 28^b varaklarında vermektedir.

Abdülhâlik-i Gücdevânî (1044-1179)
 Ârif-i Rîvgerî (1067-1113)
 Mahmûd-i Encîrfağnevî (?-1286)
 Ali-i Râmitenî (?-1328)
 Muhammed Baba Semâsî (1195-1354)
 Seyyid Emîr Külâl (1277/1278-1370)
 Bahâeddîn Nakşibend (1318-1389)
 Yâ'kûb-i Çerhî (1360/1361-1447)
 Ubeydullah-i Ahrâr (1404-1490)
 Muhammed Kadî-i Semerkandî (1443-1562)
 Hâceğî Ahmed-i Kâsânî (?-1542)
 Muhammed İslâm-i Cuybârî (ö.971/1563)
 Hâce Sa'd (Hâce-i Kelân) (?-1584)
 Sultan Ahmed bin Mahmud el-Hazîni (1532/1533-1594/1595)

Edebî Şahsiyeti

Hazîni, eserlerinde genellikle tasavvufî konuları işlemiştir. Onun eserleri ilâhî aşk, tasavvufî zevkler, Peygamberler ve büyük zatların menkıbelerinden oluşmaktadır. Hazîni'nin Allah'a hamd, peygamberimize na't maksadıyla yazdığı gazel, kaside ve rubâî tarzında kaleme aldığı birçok manzûmeleri mevcuttur. Çeşitli tabiat olaylarını ve güzelliklerini, Memduh ve sevgilisinin özelliklerini dile getiren tavsîfî şiirler, bu muhtevaya sahip beyitler, yer yer güzel teşbihlerle donatılmışlardır. Hazîni'nin eserlerinde kelimeler arası münasebet güçlüdür. Tenasüb ve iştikâk sanatlarına çokça rastlanmaktadır. Şairimiz sanat yapmakta hiç zorlanmamıştır. Lafız sanatlarına dikkat etmekle beraber, sanat yapmak için vezin ve manayı zorlamamış, sıkıntıya sokmamıştır. Hazîni'nin üslûbu düzgün ve dili akıcı olmakla beraber, iyi Arapça bildiğinden bazı az kullanılan Arapça kelimeleri de kullanmış olması, yer yer eserin anlaşılmasında zorluklar oluşturmuştur.⁴⁹

Hazîni'nin şiirlerinde Hâfız-ı Şîrâzî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Ferîduddîn-i Attar gibi mutasavvıf şairlerin etkisi vardır. Onun eserlerinde Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hâfız-ı Şîrâzî, Ferîduddîn-i Attar, Şems-i Tebrîzî ve Seyyid Mansur hakkında beyitleri vardır. "O, dönemindeki yeni üslupları kullanmayı tercih etmemiştir. Şiirleri genel olarak kolay anlaşılır olmakla birlikte bazı az kullanılan kelime ve terkipleri kullanarak zaman zaman tekellüflü ve zor anlaşılır beyitler ortaya çıkarmıştır."⁵⁰

⁴⁹ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 49.

⁵⁰ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 49.

1) Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî:

این تویی ممدوح مولانای رومی دمدم آفتاب مشرق غیبی به انوار قدم

غیر مولانا بسر شمس واقف نست کس واقف اسرار او شد جان مولانا و پس⁵¹

“Bu Mevlânâ-yı Rûmî'nin içten hamdını üfledim, ışıklı adımlarıyla doğunun gizli güneşi.”

“Mevlânâ'nın dışında Şems'in sırrına kimse vakıf değildir, Onun sırrına vakıf Mevlânâ'nın canı oldu ancak.”

صد هزاران شمس از هر موی او آویخته شاهبازان بیعدد در دور او پر ریخته

ذات مولانا بخوبی شد ز مستوران غیب شمس و صد مانند او از جلوهایش سر به جیب

در کمالات جلال الدین کسی را راه نیست هر کسی از کنه مولانای روم آگاه نیست⁵²

“Onun her saç telinden yüzbinlerce Şems sallanmaktadır, sayısız doğan onun devrinde tüy döktü.”

“Mevlânâ'nın zatı iyilikte âlemin gizlilerinden oldu, Şems ve onun gibi yüzlercesi cilvelerinden onun en iyi dostları oldu.”

“Kemalatta hiç kimse Mevlânâ'nın yolunda değildir, herkes günahattan Mevlânâyı Rûm'un gerçek hüviyetinden haberdar değildir.”

هست مولانا زبردستی که شیر آن جهان زیر ضرب پنجه اش چون رو نهان در هول جان

پهلوانی نیست در میدان مردان چون جلال از رجال الله هرگز کس نه مولانا مثال

مثنوی معنوی را هر که او ادراک کرد صد هزاران سر براو حضرت او خاک کرد⁵³

“Mevlânâ elinin altında bu cihanın aslanına sahiptir, onun pençesinin darbesi altında yüz sürenler can derdindeler.”

“Mertler meydanında Celal gibi bir pehlivan yoktur, Allah katında ileri gelenler arasında Mevlânâ'ya benzer hiç kimse yoktur.”

“Mesnevi-yi Ma'nevî'yi her kim ki idrak ederse, yüzbinlerce yol alır, Hz. Allah onu alçakgönüllü yapar.”

2) Hâfız-ı Şîrâzî:

Hazîni'nin Farsça divanındaki Hâfız-ı Şîrâzî ile ilgili gazellerin matla' beyitleri verilmiştir.⁵⁴

Divan (906/1)

حافظ آن خاور شیراز معانی پر تو برده از کوی مه و مهر درخشنده گرو

“Şiraz'ın güneşi olan Hâfız, parlak anlamları, parlayan ay ve güneşin mahallesinden ödünç almıştır.”

Divan (963/1)

ادر کأساً و ناولها الا یا ایها الساقی ز حد شد درد مخموری شفا ده زان می باقی

“Kadehi döndür ve sun ey Saki, sarhoşluk derdi haddi aştı, o ebedî şaraptan şifa sun.”

Divan (976/2)

⁵¹ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 43b.

⁵² Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 44a.

⁵³ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 45b.

⁵⁴ İbrahim Kunt, a.g.e., s.51.

ز حد بگذشت بیدادئ مخموری عفاک الله ادر کأسا و ناولها الا یا ایها الساقی

“Mahmurluğun zulmü haddi aştı, Allah seni affetsin, kadehi döndür ve sun ey Saki”

3) Ferîduddîn-i Attar:

Divan (1037/3)

هیچ می دانی فریدالدین عطارت چه گفت نیم شب از جلوه سیمرخ در چین شد پری

“Ferîduddîn-i Attar sana ne söyledi biliyor musun? Simurgun gece yarısı görünmesiyle, peri kaçtı.”⁵⁵

4) Şems-i Tebrîzî:

شمس آن خورشید شرق اولیا شمس آن کو تاج فرق اصفیا

شمس آن خورشید فارغ از کسوف شمس آن بدر مطهر از خسوف

شمس آن دریای موج عمیق شمس آن دریا و شان دروی غریق⁵⁶

“Şems ki doğunun evliyası olan güneş, o Şems ki farklı en parlak taç.”

“O Şems ki güneş tutulmasından kurtulmuş olan güneş, o Şems ki ay tutulmasından arınmış olan dolunay.”

“O Şems ki derin dalgalı deniz, deniz ve benzeri kendisinde boğulmuş olan Şems.”

شمس و مولانا بهم در و صدف پرورشها دیده در بحر شرف

شمس تبریزی که گامش بر سر افلاک بود جمله ارواح ز بر مقدم او خاک بود⁵⁷

“Şeref denizinde terbiye görmüş Şems ve Mevlânâ birbirine inci ve sedef”

“Şems-i Tebrîzî ki onun arzusu feleklerin başı üstündeydi, bütün ruhlar onun ayak basma yerinde toprak idi.”

5) Seyyid Mansur:

ای حزینی در سید منصور کن اینار جان تا اناالحق گو توانی گشت در دار جهان⁵⁸

“Ey Hazîni canını Seyyid Mansur için feda et ve ene'l-Hakk diye söyle ki dünya meskeninden geçebilesin.”

از سید منصور تا گشتم جدا دار عالم شد ز آهم پر صدا⁵⁹

“Seyyid Mansur'dan ayrı düştüğümden beri âlem ahımdan sesle doldu.”

مرشد و قطب دین سید منصور دار عالم ز روی او پر نور⁶⁰

“Dinin mürşidi ve kutbu olan Seyyid Mansur, âlem onun sebebiyle nurla doldu.”

Eserlerinde Muhtevâ

⁵⁵ İbrahim Kunt, a.g.e., s.53.

⁵⁶ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 37a.

⁵⁷ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 43b.

⁵⁸ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 42b.

⁵⁹ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 49b.

⁶⁰ Hazîni, Tesellâ'u'l-Kulûb, 53b.

Hazîni, eserlerinde genel olarak tasavvufî ve ilâhî aşk ile ilgili konuları işlemiştir. O, Yeseviyye tarikatının şeyhi olması münasebetiyle, birçok eserinde Yeseviyye silsilesindeki şahısları hayırla anmış ve onları övmüş, bununla beraber Nakşibendiyye tarikatını da kardeş olarak gördüğünü ifade etmiştir. Tasavvufî neşve içinde yazılmış olan, aşığın çeşitli halleri, maşuğun umursamazlık ve zalimliği manzumelerinde, en yoğun işlediği konulardır. Hazîni'nin eserlerinde Allah'a hamd, Hz. Peygambere na't maksadıyla yazdığı birçok manzum ve mensur kısım mevcuttur. Kendisi eserlerinde zaman zaman ayetlere, hadislere ve peygamber kıssalarına işaret ve telmihlerde bulunmaktadır. O, yeri geldikçe Allah'tan kendisini bağışlamasını ve Hz. Peygamber efendimizden de kendisine şefaathçi olmasını istemektedir⁶¹.

Hazîni, Yeseviyye tarikatının şeyhi olması sebebiyle eserlerinde genellikle tasavvufî ilgilenen büyükleri övme konusunun olması doğaldır. O eserlerinde birçok yerde Ahmed-i Yesevî'yi övmüştür. Onun, şeyhi Seyyid Mansur'a olan düşkünlüğü ve hayranlığı da eserlerinde sürekli işlediği konulardandır. "Çeşitli tabiat olaylarını ve güzelliklerini, Memduh ve sevgilisinin özelliklerini dile getiren tavsifi şiirler; bu muhtevaya sahip beyitler, yer yer güzel teşbihlerle donatılmıştır."⁶² Hazîni, bütün eserlerinde memleketine olan özlemini dile getirmektedir. O, vatan hasreti, başına gelen talihsizlikler, çekmiş olduğu maddi ve manevi sıkıntılar, yaşlılık ve benzeri konuları işleyerek yaşadığı sorunlardan dolayı şikâyet etmektedir⁶³. Kendisini rindler grubundan sayan şair, eserlerinde mey, meyhane, sâkî gibi pek çok mazmun kullanmıştır. Hazîni'nin şiirlerine hâkim olan konular genelde tasavvuf, hayattan şikâyet, dini heyecan, memleket hasreti gibi unsurlardır.

Tesellâ'u'l-Kulûb ve Muhtevası

Hazîni'nin *Tesellâ'u'l-Kulûb* adlı eserinin bilinen tek nüshâsı, Paris Milli Kütüphanesi Farsça yazmalar Bölümü 263 numara (Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263)'da kayıtlı, üç eserden oluşan bir mecmuanın 2^b ve 84^b varakları arasındadır. Ta'lik hattıyla yazılmış olup, 11 satır üzerine kaleme alınmış olan bu eser manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır.

Eser, besmele ile başlayıp Hz. Allah'ın varlığına ve birliğine hamd ederek Peygamberler ve onların ehli üzerine dua ile devam etmektedir. Eser, manzum ve mensur olarak Hz. Allah'ın varlığı ve tekliği üzerine devam etmiş, yazar, Peygamberlerin kerametlerinin açık ve aşikâr olduğunu söylemiştir. (2^b- 3^a) Manzûm olarak devam ederek önce ney'den ve onu dinlemekten bahsetmekte, sayısız hamd ve na'tla ceza gününe kadar bu saf temiz ney'den üflediğini söylemektedir. Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî'den bahsederek Seyyid-i Âlem'den ayrılığından dolayı ney gibi ah ve elemle inlediğini, şîvesinin uzaklardan ve feryadının uzaklık, ayrılık acizliğinden olduğunu, ateşler içinde yanan gönlünün ayrılık hançeriyle parça parça olduğunu söylemektedir. Defter ve nüshasının baştanbaşa gamla dolu olduğunu ve her kim keder isterse onun risalesini okumasını söylemektedir. (3^b- 4^a)

⁶¹ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 54.

⁶² İbrahim Kunt, a.g.e., s. 55.

⁶³ İbrahim Kunt, a.g.e., s. 55.

Yazar, Allah'a dua ederek ayrılıktan bahsetmekte ve O'ndan bu ayrılığı sevince dönüştürmesini istemektedir. Allah'a dua ederek tembel ve kusurlu olduğunu, kudretli ve bağışlayıcı olan Allah'tan kusurlarını, ayıplarını gizlemesini ve bağışlamasını istemektedir. Daha sonra Sultanı överek kitabın Kırım Hanlarından Mübârizeddin Şirvan Giray (Gâzi Giray) adına yazıldığını söylemektedir.(4^b- 5^b) Yazar, Padişah'ın üzgün ve kederli olmasından dolayı bütün herkesin perişan ve ülkenin altüst olduğunu bu yüzden Padişah'ın ve bu memleketin huzur ve rahat bulması için bu esere “*Tesellâu'l Kulûb*” adını verdiğini söylemektedir. Yazar Mesnevî'nin metin şerhinin yeterince yapıldığını, ne yazık ki ilk üç beytin şerhinin hiç kimse tarafından yapılmadığını söylemiştir.(6^a)

Yazar, bazı musanniflerin “Hamd ile başlanmayan her iş kesiktir (bereketsizdir.)”⁶⁴ Hadis-i Şerifiini söylediklerinden bahsetmiş, Mesnevî'nin Hz. Allah'a hamd ve büyük zatlara dua ile başlamadığını fakat Mesnevî'nin hepsinin baştan sona kadar Hz. Allah'a hamd ve şükür olduğunu söylemiştir. Hüsâmeddin Çelebi Hz. Mevlânâ'dan istihare istemiş; rüyasında Hz. Peygamber'in ona Mesnevî'nin ilk iki beyitini bir kâğıda yazarak verdiğini görmüş ve bu iki beyit Mesnevî'nin başlangıcı olmuştur. (7^b-8^a) Mevlânâ, bu rüyayı iyiye yorarak hamd yerine bu iki beyitle esere başladığı ve Mesnevî'ye en uygun başlangıcın bu olduğu aktarılmıştır. Daha sonra manzum olarak bu iki beytin büyüklüğünü söyleyerek onların Hz. Peygamberin sözleri olduğunu ve Hz. Peygamberin söylediği her şeyin Hz. Allah katında hamd ve senâ olduğunu ifade etmiştir. Mesnevî'nin sırlarla dolu olduğundan böyle bir başlangıcın ona yakıştığını söylemiştir. Mesnevî'yi övmeye devam ederek Şeyhi Seyyid Mansur'a dua etmiş ve Hz. Allah'tan söylediklerinden dolayı kendisine sevaptan başka bir şey vermeyip hikâyeleri için feyiz istemiş ve hatalarını bağışlaması için dua etmiştir. (8^b-10^b)

Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî'ye dua ederek onların feyzinin risalesine ulaşmasını istemiştir. Mesnevî'nin ilk üç beytinin şerhine başlamadan önce Mevlânâ'nın “*Dinle bu neyden*” diye söylemesinin muradının, gönlü onun dışındakilerden boşaltması ve onu anlaması olduğunu söylemiştir. Daha sonra ney ve nâyî'den bahsederek onların birbirinin sırdaşı olduğunu Mevlâna ve Şems'in birbirinin yoldaşı olduklarını, kendi yoldaşının da Seyyid Mansur olmasıyla avazının arşa, Hisar'dan Hicaz'a kadar gittiğini, belki yer, gök her yerin sesle dolduğunu, İsrâfil'in kulağının onun avazı üzerinde olduğunu söylemiştir. (11^a-12^a)

Ney'den bahsedip onun güzelliklerini anlatarak, onun sesinden gönül ehlinin Yâ Hû çektiğini arş üstündeki her şeyin buna eşlik ettiğini, yerlerin titrediğini ve onun inlemesinin dert sahiplerini mest ettiğini söylemektedir.

64 “كُلُّ أَمْرٍ ذِي نَالٍ، لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِالْحَمْدِ، أُقَطِّعُ”

(Hadîs-i Şerîf) “Elhamdulillah ile başlanmayan her sözün sonu kesiktir.” Hatib-i Bağdadi, Cami', II/69 (1209, 1210); Ebu Davud, Edeb, 21 (4840). Ahmet TANYILDIZ, İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) Cilt I (İnceleme-Metin, Sözlük), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Kayseri, 2010, s.199.

Ney'i açıklamanın gönlü açtığını ve onu övmenin muhabbette sebep olduğundan bahsetmiştir. Ehli tevhidin hep Allah yolunda olduğunu ve bunu tam olarak onların anlayabildiğini, ehli tevhidin ney ve nâyî dışında bir şeyle ilgilenmediklerini söylemiştir. Ariflerin yolunu anlamak için Mesnevî'yi okumak gerektiğinden bahsederek şeyhi Seyyid Mansur'a kendisini Hz. Allah'ın yoluna ulaştırdığı için dua etmiş, nâyî ve ney'i açıklayarak Seyyid Mansur, Mevlânâ Celâleddin-i Rumî ve Şems-i Tebrizî'nin ruhlarının mutlu olmasını, ondan razı olmalarını istemiştir. (12^b-14^a) Nâyî'den muradın Hz. Allah, ney'inde Hz. Allah'ın emir ve fi'li ilâhî olabileceğini söyleyerek, Hz. Allah'ın sırlarının sonsuz olduğunu bunu herkesin kendisinin idrak ettiği şekilde anlayabildiğinden bahsetmiş, buna örnekler vermiş ve örnek vermeye devam ederek Kuran-ı Kerim'den ayetler de eklemiştir. Hz. Allah'ı överek onun büyüklüğünden her şeyden önce var olduğundan bahsetmiştir. Hazîni burada kendisine bazı tasavvufi bilgilerden bahsederek bunları göremeyen ve kavrayamayanların anlamasını söylemiştir. (14^b-15^b)

Tasavvuf ve tarikat yolunda olduğundan, kadeh ile arkadaşlık ettiğinden söz ederek, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) efendimizi övmeye başlayıp Duha Suresinin ilk iki ayetindeki yeminlerle övgüsünü desteklemiştir.⁶⁵ Hz. Peygamberi övmeye devam ederek eshabtan birisinin ona bir soru sorduğundan ve bunu Molla Abdurrahman Cami'nin şerh ettiğinden bahsetmiştir. Eshabdan Ebu Zer bin Ukayli'nin Hz. Peygambere sorduğu sorudan ve Hz. Peygamber'in cevabından söz etmiştir⁶⁶. Kendisinden bahsederek yeri geldiğinde Süleyman Gaznevî'nin yanında savaşarak ona yardım ettiğini, yeri geldiğinde Seyyid Mansur Belhî'nin himayesi altında olduğunu söylemiştir. Hz. Allah'a dua ederek Hz. Musa gibi kendisine de doğru yolu göstermesini istemiştir. (16^a-17^b)

Molla Abdurrahman Câmî'ye dua ederek onun yolundan gitmesi gerektiğini söylemiş, bu yoldan gidenlerin doğru yolda olduğundan bahsederek ona dua etmiş ve onun ruhunun himmetinin kendisine yardımcı olacağından bahsetmiştir. Câmî'nin yolundan gittiğinden ve onun şerhiyle ilgilendiğinden bahsederek Hz. Allah'a kendisini affetmesi ve yardımcı olması için dua etmiştir. Mevlânâ, Abdurrahman-ı Câmî'yi överek onun bu hadisi şerh ettiğini söylemiştir. Sonra bu hadisin yanlış anlaşılması gerektiği Arapçada kelimelerin görünen anlamları dışında başka anlamlarda içerebildiğini anlatmıştır. Bu hadiste Hz. Allah'ın hiçbir şeye benzemediğini ve benzetilemeyeceğini, onun zamandan ve mekândan münezzehe olduğunu ve onun her türlü insani sıfatlardan yüce olduğunu ifade etmiştir. (18^a-19^a)

⁶⁵ “ وَالطَّيْحَى ، وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ” “Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim ki...”

⁶⁶ وعن أبي زرين العقيلي رضي الله عنه قال: [كُنْتُ يَارَسُولَ اللَّهِ: أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَ خَلْقُهُ؟ قَالَ: كَانَ فِي عَمَاءٍ، وَمَا نَحْنُ هَوَاءٌ، وَمَا نَوْفَةٌ هَوَاءٌ، وَخَلَقَ عَزَّوَجَلَّ عَلَى الْمَاءِ.] قال أحمد، قال يزيد: «الْعَمَاءُ»: أي ليس معه شيء. أخرجه الترمذی

Ebu Rezîn el-Ukeylî (radiyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, mahlûkatını yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?" Bana şu cevabı verdi: "Amâ'da idi. Ne altında hava, ne de üstünde hava vardı. Arşını su üzerinde yarattı." Ahmed İbnu Hanbel dedi ki: "Yezid şunu söyledi: el-Amâ, yani "Allah'la birlikte başka bir şey yoktu" demektir." [Tirmizî, Tefsir, Hud (3108).]

Hız. Peygamber'in ruhunun kendisine ulaşması ve onun dünyaya gelmesiyle bütün melek ve cinlerin dünyaya indiğini, semadaki bütün varlıkların toplandığını söylemektedir. Aynı konuya devam ederek Ahzâb suresi yetmiş ikinci ayeti vermiştir.⁶⁷ (26^b-27^a) Yukarıdaki ayete karşılık insanların yüklendikleri bu yükü unuttuklarını ifade etmektedir. Hız. Allah'ın ilk insan Hız. Âdem (a.s.)'i yaratırken ona Hız. Muhammed Mustafa (s.a.v.) efendimizin nurunu koyduğunu söylemektedir. Hız. Âdem (a.s.) yaratıldıktan sonra o nurun melekler katında bütün melekler tarafından seyredilip secde edildiği ve bu nurun Hız. Âdem (a.s.)'den itibaren Hız. Peygamber'e kadar geldiği anlatılmaktadır. (27^b-28^a)

Bu nurun Hız. Âdem (a.s.)'den atalar ve analar vasıtasıyla Hız. Peygamber'in babası Abdullah'a ondan da Âmine Hatun'a ulaştığını aktarmıştır. Daha sonra tekrar Hız. Peygamber'i iki cihan peygamberi diye överek onun gelişile arz ve semanın nurla dolduğunu söylemiştir. Hız. Peygamber'in doğumu ve gerçekleşen mucizelerden bahsederek ona ve eshabına dua etmiştir. (28^b-29^a) Hazîni kendisine önemli olan Hız. Peygamber'e ümmet olabilmektir diyor. Ona ümmet olunca günah için gamlanmaya gerek olmadığını, Onun ümmeti olabildiğimiz için şükretmemiz gerektiğini söylemiştir. Kemerinin Şems-i Tebrîzî'ye bağlı olduğunu ve kendisi için Hız. Peygamber'i övmekle, nat etmekle hasta, yorgun gönlünün iyileşmesini murad etmektedir. Hız. Peygamber'in rabiulevvel ayının on ikinci günü pazartesi gecesi dünyaya geldiğini, sünnet edilmiş olarak doğduğunu ve annesinin yanından alınarak gayb âlemine götürülüp yıkandığını söylemiştir. Daha sonra Hız. Peygamber'i överek o zamana kadar onun gibi birinin gelmediğini ve gelmeyeceğini ifade etmiştir. (29^b-30^a)

Yine Peygamber efendimizi övmeye devam ederek onun dünyaya gelmesiyle gecenin gündüz gibi aydınlanıp nurla dolduğunu, pislik içindeki dünyanın gül bahçesine dönüştüğünü anlatmaktadır. Doğduğunda ilk sözünün ümmetim olduğunu, Hız. İsa ve Hız. Musa (a.s.)'nin onun ümmeti olmayı istediklerini, Hız. Peygamber'in doğunca, ölürken ve miraç'a çıktığında ümmetim dediğini ifade etmiştir. Onun dünyaya gelişile ağaçların yeşerdiğini, dünyadaki bütün hastaların iyileşip şifa bulduğunu, kurumuş çeşmelerin yeniden akmaya başladığını, yeryüzündeki şeytanların meleklerin yeryüzünü doldurması sebebiyle gökyüzüne kaçtığını, yıldızların şeytanları taşıdığını, beyaz bulutların Hız. Peygamberi gölgelediklerini anlatmıştır. (30^b-31^a)

Yer gök her yerin nurla dolduğunu, yeryüzünün ve gökyüzünün o zamana kadar hiç bu kadar nurla dolmadığını, Hız. Peygamber efendimizin iki omzunun arasında peygamberlik mührünün açıkca görüldüğünü ve orada “^{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ}”⁶⁸ yazdığını, onun terinin misk gibi koktuğunu, tükürüğünün

⁶⁷ “إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا”

“Biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik, onlar, onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O gerçekten çok zalim ve çok cahildir.”

⁶⁸ “Allah'tan başka ilah yoktur ve Hız. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.”

ederek Seyyid Mansur'u da kendisi dışında kimsenin tam olarak anlamadığını söylemiştir. (43^a-43^b)

Şems'in kendisi hakkında söylenenleri duyup Mevlânâ'nın onun için söylediklerinin doğru olduğunu söyleyemeyeceğini fakat Hz. Allah'a yemin olsun ki Mevlânâ'nın her saç telinin altında yüz binlerce Şems olduğunu söylediğini aktarmıştır. Sonra manzum olarak aynı konuyu aktarmaya ve Mevlânâ'nın kemâlatını herkesin anlayamayacağını, herkesin gûnahtan Mevlânâ'dan haberdar olmadığını anlatmıştır. Seyyid Mansur'dan bahsederek onun kendi devrinin büyük evliyalarından olduğunu ve Maveraünnehri kendi kasabası yaptığını, Hazîni'yi minnet ve izzetiyle kendisine esir ettiğini söylemiştir. (44^a)

Mevlânâ'nın Şems'e karşı sevgisi o kadar büyüktür ki yazdığı beyitlerin ve şiirlerin çoğunu onun ismiyle yazmış olduğunu anlatarak şöyle dediklerini aktarmıştır: Şems-i Tebrîzi'nin öldürülmesinden sonra onun hakkında haber getiren herkese bu haberin şükranesi olarak kendi ferace ve imamesini verdiğini, bazı dostlarının bu haber doğru değildir dediklerinde Mevlânâ'nın evet biliyorum doğru değildir eğer doğru olsaydı o haberin şükranesi olarak o verdiklerimin yerine başımı ve canımı verirdim dediğini anlatmıştır. Bu menkıbeye manzum olarak devam ederek Mevlânâ'nın o haber yalan olsa bile gönlünün Şems'in haberiyle ışıkla dolduğunu söylemiştir. Şems hayattayken bazıları demişlerdir ki Mevlânâ kendi gazellerini senin adıyla yazıyor ve okuyanlar bunları senden biliyor, cevap olarak Mevlânâ'nın evveli ile şimdiki halinin farklı olduğunu ve onun bir sonunun da olmadığını ve onun kendisi hakkında ne isterse onu yapabileceğini isterse göklere çıkarabileceğini isterse göklerden yerlere indirebileceğini söylemiştir. (44^b-45^a)

Manzum olarak Mevlânâ'yı övmeye devam ederek onun büyüklüğünden bahsederek her kim Mesnevî'yi maneviyi anlayabilir, idrak edebilirse yüz binlerce yıllık yol kat edebileceğini söylemiştir. Şems'in bir hana geldiğini ve orada ileri gelenlerin bulunduğunu, onların gösterişten ibaret olan hal ve davranışlarından bahsetmiştir. Devrin ileri gelenlerinin çoğunun Mevlânâ'nın huzuruna geldikleri ve o sırada Şems'in Mevlânâ'nın hücrelerinde olduğu ve onların içeri girmek için izin istedikleri bunun üzerine Şems'in onlara Mevlânâ ile görüşmek için ne hediye getirdiklerini sorunca onların da alaylı bir şekilde ona sen ne getirdin dediklerini, Şems'in de onlara Mevlânâ ile görüşebilmek, onunla mülakat edebilmek için kendi başını getirdiğini, kendisini feda ettiğini onlara cevap olarak söylediğini aktarmıştır. Manzum olarak Şems'in canını Mevlânâ için hediye ettiğini anlatmıştır. (45^b-46^a)

Yine manzum olarak Şems'in canını feda etmesini anlatmaya devam etmekte ve bunun sonucunda onun mükâfatının Hz. Allah'ı görmek olduğunu söylemiştir. Mensur olarak Şems'in öldürülmesini şöyle rivayet ettiklerini aktarmıştır, bir gece Hz. Şems-i Tebrîz ve Hz. Mevlânâ sohbet ederken birkaç müfsidin geldiklerini ve Şems'e dışarı çıkmasını işaret ettiklerini anlatmıştır. Şems'in onu öldürmek için aradıklarını bildiğini ve Mevlânâ'ya bu işareti haber vererek cevap istediğini, Hz. Mevlânâ'nın bir saat tevakkuf gösterdiğini ve sonra ona Allah'ın emrinin vaktinin geldiğini söylediğini, Şems'in

Sonuç

Bu çalışmada incelediğimiz Hazîni'nin *Tesellâu'l-Kulûb* adlı eseri müellifin kendisi hakkında bilgi vermese de tasavvufî zevk ve neşe ile yazılmış olduğundan Hazîni'nin bütün eserlerinde olduğu gibi onun Hz. Peygamber'e, tarikat büyüklerine, şeyhine ve memleketine olan özlemi bu eserinde de sık sık bahsettiği konulardandır. Bunların dışında bu eserinde Hazîni Mesnevî'nin ilk üç beytinin şerhini yapmasının yanında, Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî arasında geçen menkıbeleri de anlatmıştır. XVI. yüzyıl mutasavvıflarından olan Hazîni Mâverâünnehir bölgesinde doğup büyümesi, Yesevî tarikatına mensup olması bakımından, Hazîni'nin eserleri tasavvuf tarihi ve yaşadığı coğrafya için önemlidir ve bu eserler Yesevî tarikatının en önemli kaynaklarından. Hazîni'nin şiirleri genelde sade ve akıcı olmasına rağmen zaman zaman sanatlarla dolu ve az da olsa bazen güç anlaşılır bir özellik göstermektedir. Şiirlerine hakim olan başlıca konular tasavvuf, tavsif, tasvir, hayattan şikayet, dini heyecan, memleket hasreti vb. konulardır. Sadece Ahmed Yesevi'nin hayatı ve yolunu değil, bu zatın eşsiz şahsiyeti ve bu yolun büyüklerini tetkik etmede de Hazîni'nin eserleri çok önemli bir ilmî değere sahiptir.

Kaynakça

- Azamat, Nihat. (1993) "Cevâhirü'l-Ebrâr, DİA, c. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları", İstanbul.
- Aşkar, Mustafa. (2006), *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul.
- Çelebi, Kâtib. (1971), *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kutubi ve'l-funûn*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., I-II, İstanbul.
- Eflâkî, Ahmed. (2006), *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev.) Tahsin Yazıcı, Kabcacı Yay., İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1983), *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik, İnkılap ve Aka Kitabevi*, İstanbul.
- Hasan, Nadirhan. (2001), "Hazîni'nin Menba'u'l-Ebrâr fî Riyazi'l-Ebrâr Adlı Eseri", *Tasavvuf İlmi Akademik Araştırma Dergisi*, Eylül-Aralık 7., s. 15-19.
- Hazîni, Ahmed b. Mahmud, "Cevâhirü'l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr" Yesevi Menâkıbnamesi, haz. nşr ve thk. Cihan Okuyucu. (1995), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri.
- Hazîni, *Cevâhirü'l-Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr*, İstanbul Üniv. Merkez Ktp. TY. No: 3893
- Hazîni, *Menba'u'l-ebhâr fî riyazi'l-ebâr*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, No: 1425
- Hazîni, *Tesellâu'l-kulûb*, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263.
- Hazîni, *Du Mersiye*, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263.
- Hazîni, *Hucetü'l Ebrâr*, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263.
- Hazîni, *Menba'u'l Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr*, haz. M. Mâhur Tulum. (2009), İstanbul.
- Hayyâmpûr, A. (1372 hş.), *Ferheng-i Suhenverân*, I-II, İntişârât-i Tîlâye, Tahran.
- Kanar, Mehmet. (2013), *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul.
- Köprülü, M. Fuad. (1976), "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar", Ankara.

- Köprülü, M. Fuad, Anadolu'da İslamiyet, Haz. Metin Ergun,. (2005), Akçağ Yay., Ankara.
- Kunt, İbrahim. (2002), Hazîni ve Dîvânı (İnceleme-Metin), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Kunt, İbrahim. (2004), Hazîni'nin Farsça Dîvânı, Nüsha dergisi, sayı 13, s. 56.
- Kurnaz, Cemâl; Mustafa Tatçı. (2000), Yesevîlik Bilgisi, MEB. Yay., Ankara.
- Kara, Mustafa. (2010), Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul.
- Karaismailoğlu, Adnan, Mevlânâ, Mesnevî (Tam Metin) Türkçesi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s. 55.
- Mahmudova, Samire. (2000), Hazîni'nin 'Menba'u'l Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr' Adlı Eserinin Tahkîk, Neşir ve Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sami, Şemseddin. (1978), Kâmûs-i Türkî, Çağrı Yay., İstanbul.
- Seyfuddin Refiu'ddin, Nadirhan Hasan. (2004), "Hazîni'nin "Câmiu'l-Mürşidîn" adlı eseri hakkında", Tasavvuf Dergisi, Ankara, s. 159.
- Sevim, Hacer. (2004), Hazîni'nin 'Menba'u'l Ebhâr fî Riyâzi'l-Ebrâr' Adlı Eserinin Tahkîk, Neşir ve Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Storey, C.A. (1972), "Persian Literatüre", Londra.
- Tanyıldız, Ahmet, İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) Cilt I (İnceleme-Metin, Sözlük), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Kayseri, 2010.
- Uludağ, Süleyman. (1991), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay., İstanbul.